

Rehekuu
21 päiv
2021

Nummör
21 (499)

Leht mass 0,50 €

UMƏ LEHT

V A N A - V Ö R O M A A R A H V A U M A N K E E L E N L E H T

Reimanni Nele võrokõisi kodost

Kae lk 2

Võrol näudatäs hantõ ello

Kae lk 3

Midä tähendäs «ukralit tegemä» ja kuimuudu tuu vanastõ käve

Kae lk 4

Lustiga sündünü pistüjala- pull jõud püüne pääle

Võro keele nädäli nakatusõs tulõ märdikuu 1. pääväl Kruutusõ küläkeskusõn püüne pääle maailma edimäne võrokeeline pistüjalapull (stand-up-komöödiä) «Kogõmus mass!» Tükü stsenaariumi om kirotanu Ruitlasõ Olavi, lavastas Tagamõtsa Tarmo ja mängmä nakkas tuud pulli Võromaal tunnõt kultuurikõraldaja, näütlejä ja muusigamiis Määri Andres.

URMETI JAAGU PILT

Maailma edimäde võrokeelitse pistüjalapulli kirotanu kiränik Ruitlasõ Olavi.

ka mano tulõ,» löüd Määri Andres.

Nafalinõ tükk kõnõlõs Eestist elost läbi kogõmusnõustaja silmi. Kiränik Ruitlasõ Olavi seletäs tükü saamisluku nii: «Tagamõts om mullõ veli, kuna ma olõ Mõsttagalt peri. Meil om ütesugunõ võro Yin ja Yan. Yin and hää vungi ja Yan om lihtsähe mõlõmbilõ tutva miis, Rahman. Tuuperäst es olõ tüküga joba alostusõst pääle määnestki vaiva. Tävveste kimmähe kõgõ parõmb tükk, midä ma viil nännü ei olõ!»

Määri Andrese seoniaoni kõgõ tunnõtumb roll om Anni osa nafapundi Laheda Muti kuunsaisun. «Ega ma Laheda Anni mängmist maaha ei jätä, a hää miil om, ku mu näütlejäkuvandilõ määneki muu värv

Tükkü «Kogõmus mass!» saa edespite ummakanti mängmä kutsu. Esietendüsele Kruutusõl omma pallõld Vana-Võromaa ja ka naabri-piirkundõ rahvamaui juhataja. Nii saava nä tükü uma silmäga inne üle kaia, ku taad umakanti rahvalõ küllä pallõsõ. Tükü telmises tulõ kirota kogõmusmass@gmail.com pääle.

UL

Kumu näütüs kõnõlõs Lõunõ-Eesti kunstiluku

RAHMANI JAN

Seo riidi tetäs Talnan Kumu kunstimuusõumin vallalõ näütüs «Talomuro ilmaruum. Lõunõ-Eesti luuja», kon kaia lähembält kunstnigõ ja paigavaimu vaihõkõrda ja tuud, kuis Lõunõ-Eesti om mõotanu Eesti kunstimaastikku.

«Lõunõ-Eestist omma peri pallo Eesti kunstielu alostusõao modernistliku võtmõautori, kink looming om mõotanu mi kujotuspilte ja arvosaamist lõunõestlisesest,» seletäs näütuse kuraatri Pählapuu Liis.

Vallapantu pildi omma peri 19. aastasa lõpust kooni II ilmasõda lõpuni. Kaia saa pia viiekümne kunstnigu töid. Näütuse mano käu ka helügiid, seokõrd saa pilte tutvustust kullõlda päält eesti ja inglise keele ka võro keelen. Näütüs jääs vallalõ nika ku 2022. aasta 10. mahlakuu päävani.

VAHTRA JAANI ÕLIMAAL KUNILA ENNU KUNSTIKOGOST.

Tõisi hulgan om näütusele vällä pant Vahtra Jaani õlimal Rāpinā leerimajast.

KÕNÕLÕ MUKKA VÖRO KIILT!

VÖRO KEELE NÄTÄL
1.-7. märdikuul 2021

Maailma edimäne võrokeeline pistüjalapull „Kogõmus mass!“

1. märdikuul kell 19
Kruutusõ küläkeskusõn

Muusikal „Koolin om umbõlõ mõnna“

5. märdikuul kell 18
Kandlõ kultuurimajan

Koorilaulukonkursi kontsõrt
„Liigu, liigu, laulukõnõ!“

6. märdikuul kell 17
Põlva kultuurikeskusõn

Kiildke vai ärma iks kõnõlõ!

KÕRRALDA ESI KAH UMAN KOTON VAI TÛÜKOTUSSÕN MIDÄGI VÖROKEELIST!

Kavan om viil pallo muud. Kaie: wi.ee

Kõnõlõ mukka vöro kiilt!

VÖROKÕSÕ VÄLLÄKUTSÕ

A sa kõnõlõ vasta kah!

MÄNG KÄÜ 21.10.–7.11.2021. TII ÄR NIIPALLO ÜLESANDIT, KU SAAT! Mäng avitas võro kiilt egäpääväelon pruuki.

Mängu saat vällä trükki ka Võro Instituudi kodolehe www.wi.ee päält.

Perän välläkutsidõ ärtegemist võit mängulehe täütä internetin: bingo.visitvoru.ee/vallakutso, saata e-postilõ wi@wi.ee vai kiräga Tartu tn 48, Võro 65609.

Kõigi mängijde vaihõl loositas 15. novembril vällä hulga suurõmbit ja vähämbit avvuhindu (raamadu, klepsu, märgi, kallendri, söögikraam Vanalt-Võromaal jms).

Avvuhindu saajidõga võetas ühendüst ja näide nime avaldõdas Võro Instituudi kodolehe pääl ja 18. novembri Uman Lehen.

NIMI:

E-POST:

TELEFON:

MULLÕ MIILDÜ KÕGÕ INÄMB VÄLLÄKUTSÕ NR:

1. Kõnõlõ (vai postita FBn) üts nali vai lugu võro keelen!	2. Pruugi poodin vai muial ostõn võro kiilt!	3. Kõlista kinkalõgi ja proovi võro kiilt kõnõlda!	4. Mine Helüaita ja kullõ säält midägi! www.helüait.ee
5. Oppa kinkalõgi selges 7 eläjänimetüst võro keelen!	6. Tii üts võrokeeline silt nt ussõ, purgi vms pääle!	7. Tii uma poodinimekiri võro keelen!	8. Kaie perrä üts võrokeeline saadõ Jupiterist. jupiter.err.ee
9. Kiroda kinkalõgi kiräkene vai sõnnom võro keelen!	10. Mängi sõnakeiti mängu! <i>Näüdüs: pörknas-sipul-liblik- ...</i>	11. Otsi Youtube'ist üts (Aapo Ilvese) võrokeeline laul ja laula üten!	12. Tii vallalõ uma kapp ja proovi kõva helüga üldä, miä sul kapin om!
13. Panõ kirjä 5 sõnna, miä sullõ võro keeli kõgõ inämb miildüse!	14. Ütle, ku su telefoniaku protsent olõsi su vannus, sõs ku vana sa olõsi?	15. Kaie är üts võrokeeline multik, nt Kidzone'i vai Kidzone+ kanali päält vai Youtube'ist.	16. Otsi sõnaraamatust, miä om kirotot märksõna õnnestuma man. www.võrosõna.ee

M Ä R G O T U S

*Mäe pääl vai mõtsa veereh om võrokõsõ kodo.
Tuud, mis tulõmah, om parõmb vasta võtta uma
mäe pääl ku laja ilma võõridõ teie pääl.*

Ütsindä bussi pääl

REIMANNI NELE,
eloaigõ võrokõnõ

küünüt hinnäst õgast klassi-aknõst sisse kaema ja kuuluf, kuis tä tahtnu väikuh armsah maakoolih oppi. Meile tiidmises nimmas tä, et timä koolih om viis edimäst klassi, ja selet, kuis vahetunnih käü egä kõrd kõva larm ja tougõlus. A et Silvia-tütrik saanu säändseh koolih oppi ja sõitnu mu kõrval kodo poolõ, pidänu timä vanõmbil kodopaigah kõrralikku tüüd olõma. Niimuudu saava edesi sõitõh mu meeleh-mõtti kokko nii minevigu mälehtüse ku tulõvigu tahtmisõ.

Vaihtõpäääl sõit buss võsõrikkõ vaihõl, lakõs raodu pääle olõ-i õigõt mõtsa asõmõlõ kasunu. Ku suurõtii veerest paistus õks kõrda tettü elämiisi, sis süküsvihmu aigu läbipäsemälä kõrvalteie veereh lövvüs ka hulga maaha jätetüid talokotussit, koh külä viimäde elänigu tulõsilml hoit viil külä nimme eloh.

A säälkandih om ka nivõrra illos kõrrah kodo, et panõ vai pildiaokirja kaemisõs vällä. Peremiis käve aastit vällämaalõ tüühü, et umma koto kõrdapite üles ehitä. Kodo saiegi kõrda, a aoga olli latsõ kotost vällä opma ja tüühü lännu, naanõ jäänü haigõs ja koolnu är. No miis oll joba harinu vällämaalõ tüüle käümä ja käve edesi. Koto jäie valvma õnnõ vana pini, naabri anni tälle süvvä. Kiä om nännü pilti, kuis pini peremiist kotost jälki tiile saat, ei unõhta tuud nii kergehe. Tervest pini olõkist om nätä, kuis tä tahtnu üteldä: «Ma tennü kõik, et sa kodo jäänü, a tiia, et ei saa kukkimuudu su minekit takista. Hoia mi koto nikavva, ku mul elopäivi om.»

Ildaaigu loi aolehest, et tege mist omgi tsivilisatsiooni puult maaha jäetü territooriumiga. A ilosit kõrda tettü kodosit jäs kah mõtsa veerest mäe päält hulga silmä ja ku mõni päälina ammõdimiis seost maanukast läbi sõit, sis arvada om, et tä nimmas kõrvalistjalõ: «Kae, maainemise saava jo esi kinäste toimõ.» Pia egäl säändsel perrel om esimuudu ja sukugi mitte kerge uma kodo luumisõ lugu, a tuud müüdäsõitja ei tiia. Ja ku muualt inämb tukõ ei lövvä, sõs igäväne truudus ja ilmlõpmalda kodoarmastus kaes vasta kas vai üte vana pini silmist. Olõ-i kõik viil kaonu!

Säändsit inemiisi ja näide kododõ lugusit kullõldõh tulõ hindäst mõista päähä mõtõ: kas maaelol omma mi silmi all tõtõstõ perämäde päävä käeh?

Kae, väiku kingokõnõ ja tuu takast paistus korgõmb mägi. Põlu veereh jäs silmä peris illos elämine ja mõtsanukast paistus viil tõnõgi. Säane müüdä juuskva pilt sõidumassina vai liinibussi aknõst om meile tõtõstõ õgapääväne. Sääl mõtsa veereh om sakõstõ su hindä, sino vanõmbidõ vai vanavanõmbidõ, lellä vai tädi, sõsara vai vele perre kodo... A vast passis miilde tulõta, et suurõmb jago ilma inemiisist eläs tsäbäriguh ütehkuuh ja säane aastagasato vana umaette elo olõ-i inämbüse jaos sukugi hindäst mõista elokõrraldus.

Minevä aastagasaa 70. aastil kõnõl mi kooli nuur muusigaoppaja esiki lääne pop-lauljist ja nimmas, kuis üts noidõst ollõv nivõrra kuulsa ja rikas rahamiis, et tä ei olõ umah eloh mitte ilmahki kõigi jaos mõtõld bussiga sõitnu. Ku täl bussisõidu himo pääle piässi tulõma, ostvat tä õnnõ ütsindä hindä jaos terve buss! Kas säane ilmaineh saa tõtõstõ võimalik olla? Ma pidi õga kõrd peräst koolipäivä uma kotusõ peräst rahvast täüs presit bussi pääl võitlust pidämä. Tuu oll tõõmeeli nõvvokogo ao elovõitlusõ alostus: olõ kipõmb ja ku saat, touka tõsõ iist, kõigilõ ilmahki kotussit ei jakku. Kodokandi keskkooli nelä 10. klassi pääle oll tuul aol vähämbält 80 opilast. Es mõista ilmahki arvada, et kõrd olõgi nigu tuu kuulsa laulja: terve buss om ütindä mu perält ja küsü-i kiäki mu käest pileitki. A seo keväjä lõpõf tuusama alõvi gümnaasiumi vaivalt üte klassi jago opilaisi.

Ku niimuudu ütsindä pikält (tühä bussi sõidi Võromaad pite joba inne koroono tulõkit) sõidat, nakkat vaimusilmäh nägemä tühju pinke pääl inemiisi, kiä võinu sääl istu, a mitte ilmahki tuud ei tii. Tulõ miilde, kuis 1990. aastil võimu- ja elokõrravaihtusõ aol käve meile mõnikõrd appi Kalmer ja Riho, värskilt ilma tüüldä jäänü mehe, kinkal vahtsõt kotust olõ-s inämb kostkilt luuta. Tuust aost om vast kõigilõ päähä jäänü ütëlüs: «Uppuja päästmine olõ uppuja hindä asi.» Kas nuu mehe pidänu sis katõ pallä käega hindäle ettevõtõ tegemä ja tõisilõ rahalda hindäsugutsilõ nakkama midägi müümä? Riho oll umal aol vallalidsõ pääga poiss ja eelekrititüid opnu, a inämb es usu tä uma elo parõmbas minekit ja naisi oll täl viil veidemb põhjust usku. Kalmer tulõf õks miilde vanaimä piirakit ja vanaesä sannakütmist, a päält näide kuulumist es tunnõ tä käekäugi peräst külh mitte kiäki kibõna iistki murõht. Riho kaot elo suidsuotsast alostusõ saanu tulõkahõh ja Kalmeri võtf talvinõ külm. A nimä võinu täämbägi viil taasama bussiga tüüle sõita, ku näilegi olõs õigõl aol õigõt api ja tukõ jakkunu.

Silvia om väiku koolitütrik, kiä opis päälina tuhandõpäälidsen koolin. Ku tä suvõl imäga küllä tulf, kävemi mu umaigõsõ kooli man kah. Silvia

Kuis ma piaaigu altkäemassu võti

Unõhtaminõ om hirmsa tõbi. Ja kuis sa sis ei unõhta, ku kõik aig tulõ noid asjo, midä meelen pitä, mugu mano. Varrampa ma kõrdsi kotost vällä tullõn mantrat: telefon, rahakott, võtmõ. No om mantra pikembäs kasunu: telefon, rahakott, võtmõ, koroonatõend, mask.

Ütspäiv sai kokko maamehega, kiä küsse mu käest 10 eurot lainu. Tä ollõv rahakoti kodo unõhtanu ja ei saavat ütte aparaati remondist kätte. Lubasi järgmäne päiv tagasi massa.

Järgmäne päiv ollgi tuu miis platsin, näpun 20euronõ. Ütli, et mul ei olõ tagasi anda. Lepsemi kokko nii, et ma jää tälle 10 eurot võlgu, kül kunagi massa tagasi.

Perän naksi mõtlõma. Tuu miis kandidiirse vallavolikokko. Juhtunu oll säane lugu, et ma olli tävveste kogõmada võtnu kandidaadi käest vasta 10 eurot. Kas tuu võidsõ olla altkäemass? Kas tuu kandidaat luut no, et ma anna uma helü timäle?

Õnnõs kandidiirse tuu miis tõõsõn vallan, nii et ma es saanuki timä puult hellü anda. A tsipa kahtlanõ mekk jäi iks tuust tehingust külge.

Ma ei olõ tuud rahha tälle täämbäde pääväni är masnu. Tuuperäst panõ taa luu siiä kirja. Et võlg meelest es lännu.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molõvihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841, jan@umaleht.ee
Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee
Keeletoimõndaja: Laivi Org, laiviorg@gmail.com
Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster, latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:
Tiia Allas, Külli Eichenbaum, Aapo Ilves, Kaido Kama, Ülle Kauksi, Rainer Kuuba, Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee
Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Tõsõ kundi otsast

Ettevõtja PINDMAA AIGAR märgotas tan ilmaasju pääle tsipa tõsõ nuka alt, ku hariligult kaema harinu oltas.

Elo ja surma küsümüs

Ildaaigu istsõ pääliinan ummi häie sõpruga üten restoranin. Säändsen paigan jäs iks mõni kõrvallavvan üteldü jutujupp kõrvu. Nii kuulsõgi, kuis üts nuur inemine ütelf, et tä piät õkva saama kõgõ vahtsõmba iPhone'i, et tuu om timä jaos elo ja surma küsümüs.

Restoraniõdak sai läbi, a tuu mõtõ jäi päähä kummitama. Olõ viimätsel aol tennü uman tarõn väikut kraammistüüd, kaenu noid asju, miä omma kunagi ostõtu. Ja mõtõlnu, kuna ma määnestki asja viimäst kõrda näpse. Asa omma jäänü suhvlilõ saisma ja noid kaiõn ei saa sukugi üteldä, et nuu omma elo ja surma küsümüs.

Innembi tulõ tähtsä küsümüs ette sis, ku elo and sullõ opitunni vai kannatusõ. Ku saisat tuu saina iin, kost üle minek om siistilmast är minek, sis tulõ ette elo ja surma küsümüs.

Seo sügüse sai mu naasõl Mael joba säitse aastat siistilmast är oltus. Olõ mõtõlnu, et

säändsin olokõrdun, ku annat hindäst parõmba, miä su tiidmiisin om, ja tõnõ su kässi vahel iks är lätt, saat hindä käest küssü, midä sa olõs võinu viil parõmbalõ tetä. Hoobis tuu om elo ja surma küsümüs, mitte määnegi vitin, mis kõrras tege vast tujo parõmbas, a pikän aon ei olõ tuust suurt kassu.

Pääle tuud mu hindä kurba läbielämist sai ma edimäst kõrda arvu Tammsalu Jaani ütөлusest, et puusärgil ei olõ karmaniid. Ma naksi mõtlõma, et ello tulõ ellä niimuudu, et sul siistilmast minnen olnu suur hulk tiidmiisi, tähtsä ei olõ, ku pallo sul om asju. Kõgõ lõpun ei olõ asjul määnestki tähtsüst.

Ellä tulõ nii, et ku siistilmast läät, om sul hää miil, et olõ seo elo elänü. Hää miil tuust, et sullõ om antu võimalus olla üten noidõ inemiisiga, kiä su ümbre omma. Ja ku kojamiis tulõ, saat minnä naaratava näoga ja olla tenolik, et seo elo oll niimuudu antu.

Mu meelest om elo ja surma küsümüs sääl, mitte tuu, mitu hamõt vai mitu paari pükse sul täämbä om.

Pulga Jaani mõtõlus

TT ja TK legend

Pulk juuniori artikli (*Pulga Joeli märgotus 7, rehekuu Uman Lehen – toim*) oll nigu üleskutsõ vanulõ legendele hõngu sissepuhkmises. Ma sis panõ üte kirjä, nigu ma tedä kuulnu olõ, nii esä käest ku muialt.

Kats kangõt miist es saa umavahel läbi. Üts oll täitevkomitee esimiis, etespote TK, tõnõ tulõtõrjõ päalik, edespote TT. TK oll võimu esindäjä, TT tuuiist jutu- ja nallamiis, rahva lemmik. Tülü algusõn ollõv ollu *la femme*, ku puhtan prantsusõ keelen vällä üldä. Ilmselt oll tegemist katõ kõva kiviga.

TK sai ammõtliku kirjä, kon pakuti tüüd Tallinalõ pikä nimemega asutustõ, mia ilmselt puulsalajanõ. Palk väega hää, katõ nädäli peräst nõuti vastust, telefoninumõr oll kah.

Tulõtami miilde, kuis tuukõrd helistämäne käve: telset numbrõ ja oodit, kuna ühendädäs. Aga oh hädä: nummõr es vasta. Kuna oll vihjatu, et asi om puulsalajanõ, sis pidi helistämä kah salaja. TK pidäsi ilustõ saladust, nika ku TT küsse: odot, sul om nüüd Tallinalõ korterit kah vaia, mul om üts teedä. Asi selge, TK tulivihanõ. TT punkttega iin 3:0.

TK lask asjal maha rahunõda ja saaf sis TT-lõ kirjä: teile om eräldet üts tüühopõn, kae-gõ tall ja haina. TT rõõmust segäne: keväjäne haltuura aia-maadõ pääl tõiõf lõbusat ellu. Tulf süküs, aga hobõst õks es olõ. Peräkõrd TK poef moka otsast, et är kuuli. TT sai aru, et hobõst es olõ olluki ja oll väega nõrdinü. Sais viigiline 3:3.

Jutt lätõs muiduki liina pääl lakja ja vahepääl tulf lumi maha. Üts maamiis tullu hobõsõga liina, raha ollu veidü ja tahtnu saaniteki maha müüä. Määnegi lõuapoolik oll soovitanu minnä tulõtõrjõlõ, et sääl ostõtas hobõsõriistu.

Tulõtõrjõ oll tõsõ kõrra pääl ja sinnä lätõs küländ äkiline trepp. Säält trepist tulf miis väega äkiliselt alla. Saanitekk oll allatulõkit tsipa pehmenänu. TK-lõ 3 punkti, kuigi poolõldõ tiinmäda, sais 6:3.

Miis lännu kodu kimmä tiidmisega, et Antsla om tuu kotus, kon sünnüse, eläse ja paljunõsõ jõhkra inemise.

TT es saa saisu inne viiki, ku kultuurimaja palamise aigu. Aga tuu om joba tõnõ legend.

Helüaida ja Uma Lehe märgotuisi sari.

Seo märgotus sünnüs veebilehe helüait.ee ja Uma Lehe kuuntüün. Taadsamma märgotust saat kullõlda autori esitüsen Helüaida lehe pääl.

Võrol saa näätä hantõ ello

UL

Vana-Võromaa kultuuri- kuan saa 23. rehekuust nika ku joulukuu 5. pääväni kaia näütüst mi põlirahvist sõbrust hantõst. Näätä saa handi latsi tettüid filme, kaia dokumentaalpilte, kullõlda helüinstalatsiooni, pruuvi sälgä handi kleiti ja istu handi telgin.

Mõtõ sääne näütüs kokko säädi sai alostusõ tuust, et 2018. ja 2019. aastaga suvõl kõrrald soomõ-ugri filmifond sügävän Tsiberi põlismõtsan handi nuurilõ mõtsa filmikooli. Handi noorõ tei säääl umakeelitsit filme ja näid juhendi Eesti, Ungari ja Soomõ kunstnigu ja filmitegijä.

«Filmilaagri peeti süvän põlismõtsan, inneskidsen handi põdrakasvatajidõ süvõlaagrin,» kõnõlas üts filmikooli oppaja Naulanen Anti. Tuu laagripaik oll sõäne, kohe päässi õnnõ jalaga üle suu vai

sis paadiga müüdä jõkõ. Kõik, midä laagrielos vaia, tull paiga pääle vitä ja ka eeletrit andsõ laagrilõ diisligeneraator, miä muiõ tegemiisi taustas podisi, seletäs Naulanen.

Ummõhtõgi olli handi noorõ filmitegemisest väega huvitõdu. Ku edimädsel aastagal lei filmikoolin üten 25 nuurt, sis järgmädsel aastagal oll osaliidsi joba 35. Ku edimädsel aastagal panti päämist rõhku filmitegemise opmisõ pääle, sis tõdsõl aastal tull mano nõudminõ, et kõik filmi piät olõma handi keelen.

«Keelega om kaños niimuu- du, et kuigi laagri olli mõtõldu tuusjaos, et noorõ opnu tundma ja tähtsäs pidämä umma kiilt ja kultuuri, sis laagrist ossavõt- jist mõistsõ handi kiilt vast viis nuurt,» seletäs Naulanen Anti.

Soomõ-ugri noorilõ mõtõld filmikuul kasvi vällä soomõ-ugri filmifestivaalist, mille tougas üten abiliidsiga 2014. aastagal käümä Ungarist peri soomõ-ugri aktivist Csüllõgi

NAULANENI ANTI PILT

Edina. Mõtõ filmikoolist tull tuuperäst, et küländ kipõstõ sai selges, et säändse maailman ainulidsõ festivaali kõrraldamisõs om filme veidü ja pallfõdõl rahvil

olõ-i umakeelist filmiharidust ja umakeelidse filmi kommõt. Nii tull alosta tüüd nuuriga, et soomõ-ugri filmitegijit mano tulnu. Perämädsõ säidse aastakka

NÄÜTÜS
«Mi põlitsist rahvist sõbra»
Vana-Võromaa kultuurikuan
23.10–5.12.2021

Kuraatri: Csüllõgi Edina
Kujondus: Urmi Evelin
Helükujondus: Ruusmaa Voo-tele
Pildi ja teksti: Naulanen Anti, Nimiku Liis, Rossi Outi, Kiluski Tõnu, Csüllõgi Edina, Männiku Martin, Kõivu Laura
Tekstiilikunst: Seimi Eleriin
Sotsiaalmeediä: Kisanidi Berta
PR: Rāni Piret, Csüllõgi Edina
Toimõndaja: Maureri Hedda
Filmi: Num Sang Joh noorõ

Pildi pääl tege laagri- rahvalõ süvä tädi Katja, kiä oll laagrin kokk. Meesterahvas pildi pääl oll nuuri filmilaagrin abimiis.

om MTÜ Finno-Ugric Film Foundation tegelnü väikeisi, päämidselt Vinnemaal elävi- de soomõ-ugri rahvidõ filmi- kunsti tugõmisõga.

Paidra küläseldsi timahavatsist tähtsambist toimõnduisist

RIITSAARÕ LAINÕ

Paidra külä rahvalõ miildüs iks kuun kävvü. Küläseldsi aasta kõgõ suurõmb tegemine om aastit olnu Eesti perämädsõ mõtsavele Sabbe Augusti sünnüaastapäävä aigu matk timä mälehtüskivi mano. A pääle tuu saias ka muul aol kokko.

Nii panti timahavvagi matk- pääväl paika: vahtsõst tuldass kokko 10. rehekuul, et tähistä nunõnukonkursiga vanna mihkli- päivä vai lõikustenõpühhä.

Kuigi koroonapuhang hoit inemiisi rohkõmb koton, sai kümme hingelist seogi kõrd kirja. Tulti iks ummi suuri ja esieräliidsi aiavilju näütämä. Piät ütlemä, et timahava es olõ aiakraami kasvata kerget: alostusõn oll väega vihmanõ, nii et

RIITSAARÕ LAINE PILT

Matkalidsõ Sabbe mälehtüskivi man 20. põimukuul.

kardoka mädäsi virksehe är ja tull vahtsõst panda. A sis tulli väega kuuma ilma pääle.

Huulmada tuust saimi kokko parra hulga põnõvid «nunõ- sid». Hindajidõ kogo otsusf, et seokõrd saa edimädsõ ko-

tussõ Orassoni Rael-Adiina kasvatõt putõlkürvits, miä oll pia kats miitret pikk. Tõdsõ kotussõ väärilidses peeti Riit- saarõ Laine 11,5 killo kaalvat kabatsõkki. Kolmanda kotus- sõ sai Möldri Kerttu kasvatõt

ORASSONI ELMETI PILT

Nunõnukursi pikä putõlkürvitsä mahtu vaivaltp pingi pääle.

suur ja illos ilohain rebäse- hand. Lohutusavvohinna sai viil Kindsiveeri Liia katõ suu- rõ sarvilidsõ kardohka iist.

Avvohinna nunõnukonkursist ossavõtjilõ kõrrald küläseldsi vidäjä Toomõ Kairi. Lõikus-

tenõpühhä pidämä tulnuilõ pa- kuti ka putro, mille oll valmis kiitnõ Hausmani Eha.

Timahava om meil plaanin viil kolm tegemist: märdipäiv, katripäiv ja aasta lõpõtaminõ. Näemi sis Paidral!

Kistumada kahju paprõst ja värvist

Ku aastakümneid tagasi kooli- lats sai oltus, tull koolipäävä lõ- pul sidekontorist kah läbi minnä. Säääl ollõ esikun numbridgega kasti ja ütest sääntest sai kätte tellit lehe ja tõnõkõrd ka mõnõ kirja.

«Sa posti õks kaije?» küüsti kotun, ku vaivaltp tarõssõst sisse sai. Ja ku olli tuu käügi unõ- tanu, pedi enne õdagut uvvõstõ sidekontoride minemä. Tuu liht vai mõni päiv ka paar tükkü oll maru tähtis asi, olkõ no, et alasi säält palfu lukõ es olõ. Ja niisama saisma tuu papõr kah enämbüisi es jää, kulusi siia ja sinnä, pliidi ala ja majapedämise kõgõ vä- hämbäde majja...

Aga no võtat hommugu kotun postkasti vallalõ ja unik paksu värvilist papõrd satus sullõ säält vasta, olkõ külh, et nädälin tulõ ennegi üts tellit leht. Enämbüi- si sordit säälsaman esikun ärä, medä om mõtõt tarrõ vetä, medä ei. Ülearutsõ kraami viit kõrraga maja otsa makulatuurikasti ja pea kõik tuu, medä tarõn veidü kaet, lätt perän sinnäsamma.

Kõnõlgu mi rohepüürdest vai loodusõ hoitmisest, panku lille asõmõl kesk liina kardul maha

vai lasku maltsal ja nõgõssõil siin ja säääl võimust võtta, õks nüsimi läbi tuudsamma ossa, mille pääl esi istumi. Imelik, et nuu firma, kiä naid pähämäärmise paprõid saatva, ei ole ka viil arru saanu, et medä sakõmbast naid trüki- täs ja rahvalõ saadõtas, tuud vä- hämb inemise naid kaesõ, kraa- mi ostmisest kõnõlamalda. Esiki söögipoodi ei ole taibanu, et ku reklaam odavast kraamist ütest tükiist tulõ, ei olõ taa enämb ost- jalõ määnegi erinumõr.

Suürõ, üle ilma umma kaupä pakva firma omma sääntse huu sisse saanu, et säält kõlistõdas pea ega nätäl, aga saadõtas õks viil kirju kah, ilusan kõva paprõga kuväärin, värviliitsi läikpapõrdõ pääl, omanigu naarunõaga pilt ega kõrd manu pant. Hoidku külh! Ei tiiki ammu enämb valla- lõ, tõmbat katski ja panõt paprõ- kasti, olkõ no, et vahel tunnus, et kraam, mille pääle ta makus jutt om trükit, ei olõki enam peris pa- põr, enämb nigu plast...

Üts kõrgõn iän professor tulõ- tas õks vahel miilde, kuis ta umal aol, müts peon, liiduvabariigi pääliinan ja kauõmbangi õpi-

kuide trükki andmises papõrd pallõman käve. Luba anti enämbüisi kõgõ kehvema kraami jaos. Nüüd om kõik kotusõ täüs klantsi ja mitmavärvilist, minka tulõ ka alusta ei saa ja mea ei kõdunõ ega mädänemä ei lähä. Ja mi mugu hoiami loodust!

Üts asi om põra häste: et naa va- limise läbi saie! Tuud vali-minnu- kraami es mõista ka enämb kohe- gi panda. Küll tull postkasti pilte ja kallendrid, seitungiid ja bro- šüüre. Mõnõst poliitikadõ himus- tajast oll õkva mitu värvilist pilti, ütsindä ja perekonnaga ja partei- sõpruga, üte ja tõsõ külle päält, kõik erälde lehti pääl, ega päivgi õks mõni uus.

Egan majapedämisen ei olõ tuud makulatuurikasti kah läh- kün võtta, ja ku pliidi ala ega ahju ka ei sünnü, sis om hädä külh. Juhtu kuuldma, kuis üts tarkpää tõsõlõ poodi takan ütelf, et naa pildi ja jutu võisõ olla trükit tuu pehme paprõ pääle, meda poodin rullõ viisi kalli raha iist müvväs. Olõs, kohe tarvita, ja tuu olõs üts õigõ ro- heline tegu!

NÕLVAKU KAIE

Elomuutus

Vahtsõnõ tüükotus

Mul saiõ suvinõ huuaotüü kasvoaian otsa ja mõtli, midä edesi tetä. Kas olla täüs- kotusõga pensionäär vai otsi vahtsõt tüüd. Koton olõssi peris hää. Ei piä varra üles tulõma ja talvõl külmäga vällä minemä. Mugu kuat, süüt ja makat.

A säänest ello olõ ma jo mitu talvõ pruuvnu. Kevä- jäs om 10 killo kaalu mano tulnu ja rassõ hinnäst liigu- ta. Mõtli, saa mis saa, a seo aasta lää tüüle. Kortõr kah pangalainuga ostõt. Saa mitu asja kõrraga: tüü iist rahha ja kotost vällä.

Kaiõ tüüpakmiisi, a säänd- sit, mis mullõ kõlbasi, oll veidü. Sis naas silmä üts medõe tüükuulutus. Kan- didiirsegi siistkandi hoolõ- majja ões.

Tüü-jutuajaminõ käve läbi telehvooni ja õkvalt lätsi- mi sis perrä kaema, mis tüül vaia tetä om. A hoolõ- majan oll viil viimätsit päivi koroonakarantiin. Inne ku juhataja jutulõ saimi, kont- rolliti mu koroonaa-oluku, koroonapassi ja viimäst tes- ti, mis kõik olliva kõrran. Sis inne hoolõalotsidõ mano mi- nekit tull ummi tüürõividõ pääle panda hindä ja tõisi kaitsõs kitli, sis viil prilli, müts, kinda ja respiraator.

Lätsimi kõütmiisi tegemä. Sälg lätõ jo lämmäst likõs. Otsa iist naas higi tsilkma ja nõna lätõ vesitses, a püh- ki es saa. Respiraator tahtsõ mu nõnna lapikus litsu, kõ- nõlõmalda tollõst, et õhku jäi hengämises veitüs. Prilli lät- si kah likõs ja kehvä oll ni- muudu tüüd tetä. Mõtli joba, kas ma nakkagi nii tüüle. A järgmäne kõrd, ku lätsi, oll jo karantiin läbi saanu ja saiõ olla uma kitli ja maskiga.

Tüü oll kül palfõ tõistmuu- du mu minevädsest kotusõst traumapunktin, kon ma vii- mäte tüüti õigõ mitu aastaiga tagasi. Taa meditsiin lätt nii huugsähe edesi, et mul om peris palfõ vaia mano oppi. Kasvai rohoki. Ütel rohol om mitu erinevät nimme ja vär- vi. Ega muido arvo ei saaki, ku loet toimõainõt ja tugõ- vust, sis tollõ perrä tiit.

A muido om tüü huvitav. Vannol om egälütel uma elotarkus, midä kullõlda. Ja ku näidega ilosahe ümbre kävvü, sis nä umma tuu iist lõpmalda tenoligu ja ausa- miilse, nigu väiku latsõ.

Ma arva, et teie õigõ ot- sussõ. Kaemalda tuu pääle, et hummogu tulõ sõita tüüle kolmõ bussiga ja perän kodo katõ bussiga. Pääasi, et sõit om massulda, muido läässi kulukas. Õnnõs tüütä poolõ kotusõga, sis ei piä egä päiv sõitma.

URMI AILI

Esietendus 1. novembril kell 19 Kruutusõ küläkeskusõn
Maa ilma edimäne võrokeeline pistüjalapull!
ANDRES MÄÄR
KOGÕMUS MASS!
Autor **OLAVI RUTTLANE**
Lavastaja **TARMO TAGAMETS**
Pilet ette ostõn 8 ja kotussõpääl 12 eurot.
Piletiid saa ette osta Saverna raamatukogost ja Võro instituudist.
Etendüsele pääses COVID tervisetõendi näütämiseiga. Kotussõpääl saa kell 18.15-18.45 tetä kipõtesti, miä mass 5 eurot.
Teedüs, kotussidõ broniiimine, etendüse telmine: kogemusmass@gmail.com tel 5348 6982
Kõrraldasõ: Kruutusõ Küläkeskus MTÜ Võro Selts VKKF Tugõva: Rahvakultuuri Keskus Eesti Kultuurkapital Võro Instituut
*stand-up-komöödiä

Ukralitegemine

PABORTI DAISY

Egän külän ja egän talon ommava eriperätse sõna vai ütlemise. Mino vanaima tarvi säänest ütlemist nigu «ukralit tegemä». Kost tuu olle tulnu, ei ma tiiä. Kõgõ-päält tulõ mullõ ette Lutsu «Suvõh» Kiir, ku timäl Vinnemaal mõisavalitsõjas opmah kävveh kõik är ukraa-dili.

Ukralitegemist peetä es vargusõs, rohkõmp nigu noidõ asjo tagasisaamisõs, mille pääle arvati ollõv hindäl õigus. Ütesõnaga toda ukralit tetti meil peris hoolõga.

Viiekümnendide algusõn, ku kolhoosõ naati tegemä, lätsivä jo kõik talomaa kolhoosõ ala. Inemiisile jäievä uma maa ja mõtsa süamehe ja kõik aig tundu näile, et näide varandus ei piässi kolhoosi uma olõma, et tollõ pääle om inemisel õigus nigu innembädselt. Säält sis naaski tuu ukralitegemine. Ma mäletä, et olli vast nii viie-kuvvõ-aastanõ latskõsõots, ku naati Sika jõe veereh niidüh haina tegemä. Innembält olliva iks Kolga niit ja Kriimi niit ja Varuski niit ja nii edesi. Nüüt olle üts suur kolhoosi niit. Tuu sõs jaotõdi kuigimuu-du hainaliidsi vahel är. Kuis jagaminõ käve, tuud ma ei mäletä. A lats pand pallondki tähele, kullõs vannõ inemiisi juttõ, jätt miilde. Üteldäs jo, et väikokõisil kruusõl omma suurõ kõrva. Niiviisi omma mullõ mälestuse jäänü.

Pääle jaanipäivä ilosidõ ilmuga läts niidü pääl tüüs vallalõ. Varra kastõlikõl hummokul, ku niitä olle ke-remb, niideti hain vikatidõga maaha. Määntsegi hobõsidõga veetävä niidumassina olliva, a noidõga niidü pääle es päse, maa olle likõ ja mättäline. Mehe ja noorõmba naasõ niidivä. Ku illos kuum ilm olle, käänivä naasõ hainakaari päält lõunat rihäga ümbre, et parõmbihe kuiossi,

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

ja õdagus panti joba hain rukka. Ku ilma olle, laotõdi noid rugasid hummokul lakja, haina lüüdi pääväl üles – segäti, et parõmbihe är kuioosi, õdagupanti jälki rukka.

Ku arvati, et hain om par-ralt kuiv, naati kuhjõ tegemä. Kuha ala tetti ossõst tsõõr, keskel olle kuhjavarras. Hain nõstõti vikloga kuhja, üts inemine, inämbüselt mõni kuhja tetä mõistja naistõrahvas, sõksõ haina kokko ja säädse kuha ilosas. Ilosahe säetü kuhi olle tegijäle auasi. Kõgõ lõpuh panti üle kuha viil otsõst kokko kõüdetü noorõ kõivu, et tuul kuhja är ei rääbisi. Kuhategijä naanõ lasti kah suurõ naaru ja kirskaamisõga tõisi naal alla. Mehe küssevä alla avitamisõ iist nafaperäst pudõlit vai lupa kaia undrukueerest ülespoolõ. Kõigil olle hää miil, et hain kuhan ja sai õdangulõ.

Toda ma ei mäletä, mitu kuhja pidi kolhoosilõ tege-mä, a tüü iist anti üts kuhi hainaliidsile. Novot ja sis tuu ukralitegemine käve niipite, et kolhoosi kuhi sõkuti häste kergüisi, a uma kuhi sõkuti nii kõvva kinni, et hiir kah ei olõs kuha sisse päsenu. Sõkuti

peris mitmõkõisi. Niiviisi mah-tu uma kuha sisse hulga roh-kõmp haina ku kolhoosi kuha sisse. Ku niidü viir likõ es olõ ja lassõ hobõsõvankriga vitä, sis viidi uma kuhi ruttu kodo lähküle är. Muido ku haina olõssi kavvõmb saisnu kuhan, sõs olõs õkva näta olnu, et kolhoosi kuha vaiu madalambas ku hindäle mõtõldu. Ma arva, et kolhoosi brikatiir tiidse toda värki, a pitsif silmä kinni, et elä esi ja lasõ tõisil ellä. Nüüt om niit võssa kasunu ja kopra ommava jõe umma tahtmist pite säädnuv.

Üts ukralitegemine käve mõtsah. Kolhoosi algaastil tulles kolhoosnikõl kolhoosilõ küttepuid tetä. Talvõ algul min-ti mõtsa. Mõtsatüü käve kõik käsilde muidoki. Katõ mehe käsisaega lõigati puu maaha, kirkvõga laasiti ossa, puu jupitõdi parras, lahuti är kah ja panti riita. Sääle olle tuu taks niisama, et määntenegi osa riito olle kolhoosilõ ja kuigipallõ hindäle. Kolhoosi riit pilluti niisama lohvkalt, a uma riit säeti nii, et halg olle halo küleh tihtsähe kinni. Kõnõldi, et hää laduja võisõva pia tõsõ kolhoosi riida jao hindäle säadi.

Suvõ lõpu poolõ, ku vil-ja naati võtma kombainõga, sõs edimält nuu CK-4 kors-siva põhu korjajahe, mis olle kombaini takah. Ku tuu korjaja täüs saie, sis lasti põhk korjajast unikuhe maaha. Unik es saa täpsele kandilinõ, mää-negi hand jäi kõgõ perrä. Sis ku õdagu hāmārās lāts, võtsõ vanaima minno seltsis ja suurõ pakladsõ sängükoti kanglihe ja ütēl, et vaia minnā ukralit tege-mä. Tuu tähend, et nuu hanna ja veidü unikust kah korāti hindäle kotti ja tuudi kodo ummilõ lehmile allapanõkis vai sängükoti sisse. Olõ es sis sängen määntsiti Dormeo mad-ratsit. Põhukott aie asā väega häste juundõ, a tuu sunnik tükkü är kõvas vaoma, sis olle vahtsõt põhku vaia ja kuna sis viil, ku mitte süguse tagavarra tävvendä. Kolhoosi brikatiirile vahelõjäämise hirm muidoki olle, a elo esi sundsõ veidükese ukralitama.

Tetti toda ukralit viil, koh aga võimalus olle. Ku rahva elojärg parasi, sis nuu ukralitegemise, millest iihpuul juttu, kattõva är, a tulliva tõsõ asõmõlõ. Inemine om jo küüdse hindä poolõ luudu.

Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Putuka valiman ei käü

Üts hummok kõnõldi raadion putukist. Peris hää vaeldus vaksiniirmisele ja valimiisilõ.

A tuu putugajutt tulõ mullõ miilde üte vana luu valimiisist. Tollõ jutu kõnõl mullõ Võro naanõ, kes noorõn olf pant agitaatoris. Muu hulgan tulf inne tähtsät päiva kah valijidõ nimekirä üle kaia.

Astsõ nuur agitaator üle poissmehe tarõ läve. Nimekirän olfgi tuu miis ütsindä. A kiäki olf tarõn viil: lavva pääl olf tühi veiniputõl ja kats pitsi. «Kes

sul sääle om?» uursõ agitaator ja näudäs magamisaasõmõ pääle. Mehe pösõ naksi veretämä. Inne ku tä midägi üteldä jõud-sõ, karaš teki alt vällä alusklei-diga naistõrahvas, ai käe lakja ja naas tarrõ pite kässi lehvuten tiirutama-taarutama, esi kor-ruf: «Ma olõ koiliblik! Ma olõ koiliblik!»

Agitaatorilõ tekki tuu asi nalla ja tä otsust mänguga üten min-nä: «Sinno ma nimekirja võtta ei saa, selle et putuka valiman ei käü. Pääasi, et sa midägi kur-ja ei tii.» Ütel viisakalõ hüväste ja astõ üle läve vällä.

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Vallavolikogo asõndusliigõ

Ma kuuli raadiost, et valimisõ lätsi kõrda. Ma kandidiirse esi-ki vallavolikokko, õnnõ sisse es saa. Ega mul midägi jaka kah es olõ. Pastapleiätsit saa es hindälegi, ammu sõs tõisilõ. Ja pannkuukõ küdsi õnnõ ummilõ latsõlatsilõ, a nuu eläse kavvõ-dah ja mullõ hellü anda es saa. No parhilla olõgi Võro valla-volikogo asõndusliigõ nigu umal aol Engelbrecht bussisõi-du näütemanguh. A kül tulõ mu aig kah, must pallõ vanõm-bit kandidaatõ olf.

Ma olõ nii tark, et võinu pää-liinah hinnäst üles säädä. Vet elo om aastidõga iks opanu. Näet nüüd tahetas pääliina võidusambas är lahku. Vai sõs är remonti, a mõlõmba tüü omma liisnalt kalli. Mul om vällä pak-ku pallõ odavamp ja läbi proo-vit plaan. Võidusamba ümbre tulõ tetä puust kast nigu Joala Jaagu kujo ümbre. Tuu massa-i suurt midägi, a sinnä saa pääle ka pilte tsehkendä vai kihotus-lausit panda.

No kae ku tark ma olõ. Ma või vallavolikogo asõndusliigõ olla külh.

MUDA MARI

Latsilõ

Vastus saada üte nädäli joosul meiliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee vai postiga: Uma Leht, Tartu 48, 65609 Võro.

Vastussõ mano panõ kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit välläandit.

Latsinukka tugõva Võro instituut ja Võro selts VKKE.

Minevä kõrra vastus: UBA.

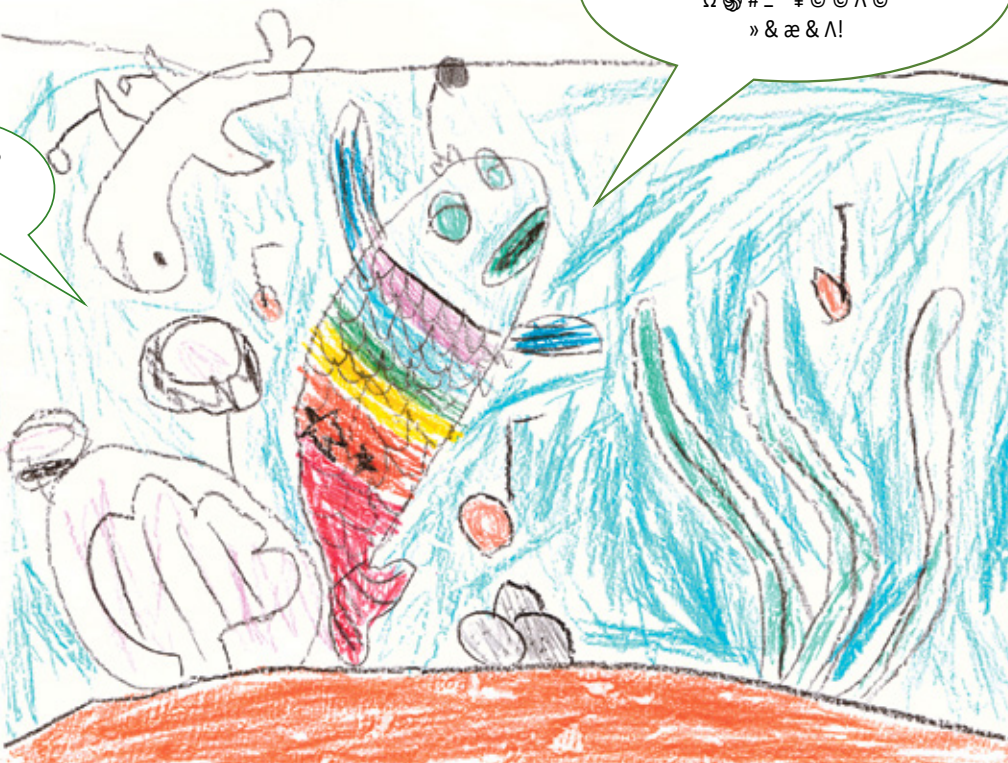
Avvohinna saa RÕŽIKOVI ANNIKA (15) Verskast.

Midä kala' kõnõlõsõ?

±	¥	Λ	%	»	#	æ	Ω	□	©	\$	≡	§	⊗	&
D	K	L	M	N	R	T	V	A	E	I	O	U	Õ	Ä

% & # ± \$ ¥ § § © ± \$ % & » ©
» & æ & Λ ≡ %
Ω ⊗ # ≡ ¥ © © Λ ©
» & æ & Λ!

¥ ⊗ » ⊗ Λ ⊗
% § ¥ ¥ ⊗ □
Ω ⊗ # ≡
¥ \$ § Λ æ!

TSEHKEND SAARÕ HILDA MARIN (7)

Telli Uma Leht!

Telli saa ExpressPostist:
tellimine.ee/umaleht
vai
tel 617 7717.